

Uchwała z dnia 17 lipca 2003 r., III CZP 43/03

Sędzia SN Stanisław Dąbrowski (przewodniczący)

Sędzia SN Mirosław Bączyk (sprawozdawca)

Sędzia SN Iwona Koper

Sąd Najwyższy w sprawie z powództwa Skarbu Państwa – Ministra Finansów przeciwko "C.Ł." S.A. w Ł. o zapłatę, i z powództwa wzajemnego "C.Ł." S.A. w Ł. przeciwko Skarbowi Państwa – Ministrowi Finansów o zapłatę, po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym w dniu 17 lipca 2003 r., przy udziale prokuratora Prokuratury Krajowej Jana Szewczyka, zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Apelacyjny w Łodzi postanowieniem z dnia 17 marca 2003 r.:

"1. Czy w sytuacji gdy została zawarta umowa kredytowa pomiędzy bankiem a przedsiębiorstwem państwowym na cele sfinansowania inwestycji gospodarczej, a zatem roszczenia banku z tytułu tej umowy związane byłyby z prowadzeniem działalności gospodarczej, a następnie umowa ta została poręczona przez Skarb Państwa, który uregulował niespłacone przez dłużnika – przedsiębiorstwo państwowe – raty kredytu, to czy termin przedawnienia roszczenia regresowego poręczyciela – Skarbu Państwa – wobec dłużnika wynosi trzy lata czy dziesięć lat,

2. czy dochodzenie przez Skarb Państwa roszczenia regresowego z tytułu poręczenia w drodze egzekucji administracyjnej, w toku której uchylono w trybie skargowym postanowienie o odmowie jej umorzenia w związku z brakiem podstawy prawnej do prowadzenia egzekucji administracyjnej wierzytelności z tytułu poręczenia kredytu – przerywa bieg tego przedawnienia ?"

podjął uchwałę:

1. Roszczenie nabyte przez poręczyciela na podstawie przepisu art. 518 § 1 pkt 1 k.c. przedawnia się w terminie przewidzianym dla przedawnienia roszczenia wierzyciela wobec dłużnika głównego.

2. Dochodzenie przez Skarb Państwa roszczenia cywilnoprawnego w drodze niedopuszczalnej egzekucji administracyjnej nie przerywa biegu

przedawnienia tego roszczenia.

Uzasadnienie

Przedsiębiorstwo Przemysłu Chłodniczego w Ł. zawarło w 1989 r. z Bankiem Gospodarki Żywnościowej – Oddziałem Wojewódzkim w Ł. umowę o kredyt na finansowanie zadania inwestycyjnego, które miało być ukończone do czerwca 1992 r. Kredytobiorca zobowiązał się spłacać uzyskany kredyt wraz z odsetkami w ratach rocznych do 2001 r. W okresie zawierania umowy kredytowej obie strony miały status prawny jednostek gospodarki uspołecznionej (art. 33 § 1 k.c.), podlegających państwowemu arbitrażowi gospodarczemu. Termin przedawnienia roszczeń między nimi wynosił jeden rok (art. 118 k.c.). Zmiany w zakresie terminu przedawnienia między tymi podmiotami wprowadził przepis art. 8 ustawy z dnia 28 lipca 1990 r. o zmianie ustawy – kodeks cywilny (Dz.U. Nr 58, poz. 321), zgodnie z którym, do roszczeń powstałych przed dniem wejścia w życie tej ustawy, tj. przed dniem 1 października 1990 r., i jeszcze nie przedawnionych, które ze względu na strony stosunków, z jakich wynikały, przedawniły się według przepisów dotychczasowych z upływem jednego roku, stosuje się przepis art. 118 k.c. o przedawnieniu trzyletnim. Dla każdej raty kredytu, której termin był ściśle określony, termin przedawnienia wynosił trzy lata i zaczynał bieg od dat wskazanych w umowach. Za wierzytelność wynikającą z umowy kredytowej poręczenia udzielił Skarb Państwa – Minister Finansów (umowa poręczenia z dnia 9 listopada 1990 r.) i następnie – wykonując zobowiązanie poręczycielskie – wpłacił całą należność kredytową wraz z odsetkami (spłata ta nastąpiła w okresie od czerwca 1991 r. do stycznia 1993 r.).

Skarb Państwa – poręczyciel wystawił tytuły wykonawcze przeciwko następcy prawnemu kredytobiorcy w celu dochodzenia w trybie egzekucji administracyjnej należności wynikających z wykonania obowiązku poręczycielskiego. W ten sposób Skarb Państwa wyegzekwował od strony pozwanej kwotę ponad 2 000 000 zł. Naczelny Sąd Administracyjny uchylił postanowienie Izby Skarbowej o odmowie umorzenia egzekucji administracyjnej, uznając, że roszczenia powoda mają charakter cywilnoprawny i mogą być dochodzone przed sądem powszechnym.

Sąd Okręgowy oddalił powództwo Skarbu Państwa – Ministra Finansów ze względu na przedawnienie tego roszczenia (art. 118 k.c.). Rozpoznając apelację,

Sąd Apelacyjny powziął zasadnicze wątpliwości prawne, które sformułowane zostały w przedstawionym Sądowi Najwyższemu zagadnieniu prawnym.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Na wstępie należy ustosunkować się do tego fragmentu uzasadnienia zagadnienia prawnego przedstawionego Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia, w którym Sąd Apelacyjny nawiązuje do „ogólnej koncepcji i natury prawnej roszczenia regresowego”. Ta część argumentacji prawnej Sądu Apelacyjnego nie może być brana w ogóle pod uwagę, ponieważ dotyczy innej instytucji prawnej niż instytucja analizowana w pierwszej części przedstawionego zagadnienia prawnego. Należy wyraźnie stwierdzić, że instytucja subrogacji legalnej czyli wstąpienie w prawa zaspokojonego wierzyciela (*cessio legis*; art. 518 k.c.) nie może być utożsamiana z instytucją regresu, związaną przede wszystkim z zobowiązaniami solidarnymi (art. 376, 378 k.c.). W literaturze prawa cywilnego tworzy się, oczywiście, ogólniejsze pojęcie regresu, tzw. regresu w znaczeniu szerszym, które obejmować może katalog roszczeń służących, najogólniej biorąc, celowi kompensacyjnemu, a więc uzyskaniu przez uprawniony podmiot tego, co zostało świadczone innej osobie z reguły w wykonaniu określonego zobowiązania. Różne mogą być źródła i prawna natura roszczeń kompensacyjnych, np. mogą one wynikać *ex lege* lub *ex contractu*, łączy je jedynie wspomniany motyw kompensacyjny. Do regresu w znaczeniu szerokim może być zaliczona, i tak też czyni się w literaturze, subrogacja przewidziana w art. 518 k.c., ponieważ służy ona także osiągnięciu celu kompensacyjnego. Roszczenie regresowe w sensie ścisłym, przewidziane w art. 376 i 378 k.c., mają charakter samoistny w tym znaczeniu, że powstają dopiero w razie wystąpienia określonego zdarzenia prawnego w postaci wykonania zobowiązania przez jednego z dłużników solidarnych lub przyjęcia świadczenia przez jednego z wierzycieli solidarnych i ich los prawny nie zależy od wcześniej istniejącego stosunku obligacyjnego między płacącym, tzw. dłużnikiem regresowym a zaspokojonym wierzycielem tego podmiotu. W związku z tym do omawianych roszczeń regresowych należy stosować wszystkie reguły odnoszące się do przedawnienia roszczeń, a zwłaszcza dotyczące rozpoczęcia biegu przedawnienia (art. 120 k.c.) i terminu przedawnienia (art. 118 k.c.). Wypada jednak zauważyć, że od odpowiedniej konfiguracji podmiotowej stosunku obligacyjnego mogłoby w istocie zależeć to, czy w określonej sytuacji wystąpi regres w znaczeniu szerokim (subrogacja w rozumieniu art. 518 k.c.), czy regres w znaczeniu ścisłym,

mimo że w obu wypadkach odmienne kategorie roszczeń służą podobnemu celowi kompensacyjnemu. Poręczyciel wykonujący zobowiązanie poręczycielskie wynikające z mocy poręczenia (art. 876 k.c.) wstępuje wobec dłużnika głównego w prawa zaspokojonego wierzyciela (art. 518 § 1 pkt 1 k.c.), natomiast wobec współporęczyciela (dłużnika solidarnego, art. 366 § 1 k.c.) zachowuje roszczenie regresowe przewidziane w art. 376 k.c.

W rezultacie należy stwierdzić, że zagadnienie jurystycznej samoistności roszczeń regresowych w znaczeniu ścisłym nie może być argumentem w zakresie odnoszącym się do zagadnienia przedawnienia roszczeń powstających na podstawie art. 518 k.c. Chodzi tu o odrębny prawnie typ roszczenia nie podlegającego reżimowi roszczeń regresowych w znaczeniu ścisłym.

Przedstawione do rozstrzygnięcia Sądowi Najwyższemu zagadnienie prawne sprowadza się w istocie do odpowiedzi na pytanie, w jakim terminie przedawnia się roszczenie subrogacyjne poręczyciela wynikające z art. 518 § 1 pkt 1 k.c., nabyte wobec dłużnika głównego (kredytobiorcy) po wykonaniu obowiązku wynikającego z umowy poręczenia (art. 876 § 1 k.c.) i czy ma znaczenie prawne fakt, że roszczenie główne, jako związane z prowadzeniem działalności gospodarczej, przedawnia się z upływem trzech lat (art. 118 k.c.), natomiast wierzytelność kredytowa banku objęta została poręczeniem Sądu Państwa.

U podstaw instytucji subrogacji ustawowej leży kilka zasad konstrukcyjnych.

Po pierwsze, ukształtowany wcześniej stosunek obligacyjny między wierzycielem a dłużnikiem trwa nadal po zaspokojeniu roszczenia tego wierzyciela przez osobę trzecią, nowy wierzyciel (spłacający) kontynuuje zatem ten sam jurystycznie stosunek obligacyjny do czasu uzyskania świadczenia od dłużnika. Spełnienie świadczenia do rąk wierzyciela przez osobę trzecią nie jest więc zdarzeniem powodującym wykreowanie nowego stosunku obligacyjnego między nowym wierzycielem a dłużnikiem.

Po drugie, podmiot subrogowany po wykonaniu zobowiązania wstępuje w sytuację prawną wierzyciela wobec dłużnika, dochodzi zatem do zachowania tożsamości więzi prawnej łączącej dłużnika z zaspokojonym wierzycielem ze wszystkimi elementami tej więzi, w tym – wierzytelności (por. np. uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 31 maja 1985 r., III CRN 148/85, OSNCP 1986, nr 3, poz. 34). Subrogacja ustawowa prowadzi więc do wstąpienia subrogowanego

ex lege w istniejącą już prawnie ukształtowaną wierzytelność poprzednio uprawnionego.

Po trzecie, subrogacja następuje jedynie w zakresie dokonanego zaspokojenia poprzedniego wierzyciela, który determinowany jest rozmiarem spełnionego świadczenia przez subrogowanego.

Po czwarte, z subrogacją łączy się reguła wyrażona w art. 518 § 3 k.c. (*nemo subrogat contra se*). Subrogacja w zakresie części spełnionego świadczenia oznacza, że wierzyciel nie może ponieść negatywnych konsekwencji w zakresie dochodzenia roszczenia nie objętego skutkami subrogacji.

Instytucja subrogacji ustawowej została uregulowana jedynie fragmentarycznie w przepisach kodeksu cywilnego i przepisach szczególnych, przewidujących przypadki subrogacji, dlatego w literaturze nie kwestionuje się potrzeby i możliwości stosowania do niej odpowiednio przepisów o cesji (art. 505 i nast. k.c.). W grupie przepisów, które można zastosować odpowiednio znajdują się także przepisy dotyczące zarzutów przysługujących dłużnikowi. Zgodnie z art. 513 § 1 k.c., dłużnikowi przelanej wierzytelności przysługują wobec nabywcy wierzytelności wszelkie zarzuty, które miał on przeciwko zbywcy w chwili powzięcia wiadomości o przelewie. W zakresie subrogacji odpowiednie zastosowanie omawianego przepisu oznacza, że dłużnik główny może skutecznie zgłaszać przeciwko subrogowanemu m.in. zarzut przedawnienia roszczenia subrogacyjnego, jeżeli zarzut taki mógł być zgłoszony w odniesieniu do roszczenia głównego. Subrogowany natomiast może powoływać się na spowodowanie przerwania biegu przedawnienia roszczenia głównego w wyniku uznania tego roszczenia przez dłużnika głównego (art. 123 § 1 pkt 2 k.c.) jeszcze przed wystąpieniem skutków subrogacji.

Wywody te prowadzą do wniosku, że zarówno sama konstrukcja subrogacji ustawowej, jak i możliwość stosowania do niej przepisów o cesji, dotyczących m.in. zarzutów dłużnika, pozwalają usprawiedliwić tezę, iż dłużnik może powoływać się na przedawnienie roszczenia subrogacyjnego według reżimu prawnego przewidzianego dla przedawnienia roszczenia zaspokojonego wierzyciela.

Poręczyciel wykonujący zobowiązanie poręczycielskie wynikające z umowy poręczenia wstępuje w prawa zaspokojonego wierzyciela (art. 518 § 1 pkt 1 k.c.). Jest to klasyczny przypadek subrogacji ustawowej. Z chwilą wykonania obowiązku poręczycielskiego ustaje obowiązek świadczenia dłużnika głównego wobec

wierzyciela. Poręczyciel znajduje się w sytuacji prawnej zaspokojonego wierzyciela, niezależnie od tego, czy i jaki wewnętrzny stosunek obligacyjny istniał wcześniej między nim a dłużnikiem głównym (np. stosunek zlecenia). Nie ma też znaczenia, czy poręczenia udzielono odpłatnie lub nieodpłatnie oraz jaki był status prawny poręczyciela.

Jak wspomniano, dłużnik główny może podnosić wobec podmiotu subrogowanego (poręczyciela) zarzuty, którymi dysponował wcześniej wobec dłużnika głównego, w tym zarzut przedawnienia roszczenia (art. 117 § 1 k.c.), i to w takiej postaci, w jakiej zarzut ten przysługiwałby wobec dłużnika głównego. Jeżeli zatem poręczeniem objęto roszczenie główne wierzyciela związane z prowadzeniem działalności gospodarczej w rozumieniu art. 118 k.c., to przewidziany w tym przepisie termin przedawnienia roszczenia głównego jest miarodajny również dla określenia terminu przedawnienia roszczenia subrogacyjnego. Dla przyjęcia takiego rozwiązania nie jest niezbędne ustalenie, że poręczyciel udzielił poręczenia również w ramach prowadzonej działalności gospodarczej. W rezultacie należy stwierdzić, że roszczenie nabyte przez poręczyciela na podstawie przepisu art. 518 § 1 pkt 1 k.c. przedawnia się w terminie przewidzianym dla przedawnienia roszczenia wierzyciela wobec dłużnika głównego. W związku z tym nietrafne są próby uzasadnienia stanowiska, że konsekwencje prawne subrogacji poręczyciela nie obejmują biegu i terminów przedawnienia roszczenia subrogacyjnego. Odmiennego od przyjętego w uchwale stanowiska nie można przekonywająco usprawiedliwić powołaniem się na charakter zobowiązania poręczyciela, pozycję Skarbu Państwa w obrocie prawnym lub konstruowaniem związku między stworzonym przez Skarb Państwa silnym zabezpieczeniem wierzytelności kredytowej a potrzebą przyjmowania dłuższego (dziesięcioletniego) terminu przedawnienia roszczenia subrogacyjnego przysługującego temu podmiotowi.

Z ustaleń Sądów wynika, że Skarb Państwa wykonał zobowiązanie poręczycielskie w 1993 r. i w tym czasie wstąpił w prawo zaspokojonego wierzyciela. Skutek subrogacji poręczyciela nastąpił więc w okresie, w którym nie obowiązywała jeszcze ustawa z dnia 8 maja 1997 r. o poręczeniach i gwarancjach udzielanych przez Skarb Państwa oraz niektóre osoby prawne (Dz.U. Nr 79, poz. 484 ze zm.). W art. 44 tej ustawy przewidziano, że do egzekucji wierzytelności Skarbu Państwa, powstałych w wyniku wykonania umowy poręczenia, stosuje się

przepisy ustawy z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (jedn. tekst: Dz.U. z 1991 r. Nr 36, poz. 161 ze zm.). *De lege lata* na podstawie dokumentów związanych z wierzytelnością Skarbu Państwa z tytułu wykonania poręczenia minister właściwy do spraw finansów publicznych może wystawić tytuł wykonawczy zawierający elementy określone w art. 44 ust. 2 ustawy o poręczeniach i gwarancjach udzielanych przez Skarb Państwa oraz niektóre osoby prawne. W 1998 i 2000 r. Skarb Państwa – Minister Finansów wystawił administracyjne tytuły wykonawcze i podjął czynności zmierzające do dochodzenia należności subrogacyjnej według przepisów o egzekucji administracyjnej. Naczelny Sąd Administracyjny uchylił jednak postanowienia Izby Skarbowej o odmowie umorzenia postępowania egzekucyjnego. Nie było zatem wątpliwości, że egzekucja administracyjna wspomnianych należności cywilnoprawnych Skarbu Państwa była niedopuszczalna w chwili wystawienia administracyjnych tytułów wykonawczych (art. 59 § 1 pkt 1 ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji). Posłużenie się przez wierzyciela dokumentem nie mającym cech legalnego tytułu wykonawczego w celu wszczęcia egzekucji administracyjnej należności cywilnoprawnych nie może wywołać skutku prawnego w postaci przerwania biegu przedawnienia roszczenia (art. 123 § 1 pkt 1 k.c.). Dlatego należy stwierdzić, że dochodzenie przez Skarb Państwa roszczenia cywilnoprawnego w drodze niedopuszczalnej egzekucji administracyjnej, co do której występują podstawy do jej umorzenia, nie przerywa biegu przedawnienia tego roszczenia.

Z przedstawionych względów Sąd Najwyższy rozstrzygnął przedstawione zagadnienie prawne, jak w uchwale (art. 390 k.p.c.).